

*Севостьянова Н.І.,
кандидат юридических наук, доцент
кафедри міжнародного права та міжнародних відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРИНЦИПУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІ ОРГАНУ МІЖНАРОДНОЇ ЮСТИЦІЇ

Перша і найважливіша особливість правового становища судді – це володіння властивістю міжнародної незалежності. Дозволимо зауважити, мало в якій сфері міжнародного спілкування значення таких категорій, як «незалежність», «самостійність» і «непідпорядкованість» настільки ж велика і принципова, як у сфері міжнародного судочинства.

Ще задовго до створення першого міжнародного судового органу Камаровський Л. А. стверджував, що незалежність суду – це основна умова, без якого «правосуддя немислимо, перетворюючись в комедію, негідну священного характеру справедливості... У між-

народній сфері суд повинен бути незалежний як від сторін, справи яких він розбирає, так і від всяких політичних течій і думок взагалі. Ця умова одна здатна підтримати його на рівні того величезного морального авторитету, який повинен випасти на його долю заради успішності його дії» [1].

У сучасному міжнародному праві вимога суддівської незалежності зустрічається повсюдно. Проте так було не завжди. В окремих міжнародно-правових документах початку ХХ століття законодавець вважав за краще обходити дане питання стороною. Прикладом може служити Гаазька конвенція, прийнята 18 жовтня 1907, що засновувала Міжнародну призову палату. Остання так і не приступила до виконання своїх функцій, оскільки сама конвенція не набула чинності. Про незалежність членів Палати в документі прямо не говорилося. Але навіть тут, за змістом деяких положень, особливий незалежний статус мався на увазі (зокрема, член Палати не міг отримувати винагороду від уряду держави свого громадянства). В інших випадках, судді взагалі не розглядалися в якості міжнародних посадових осіб. Так, члени Центральноамериканського суду (або Центральноамериканської палати правосуддя) призначалися законодавчою владою кожної держави – учасниці конвенції, підписаної у Вашингтоні 20 грудня 1907, перебували на службі цих держав і отримували від них відповідну платню.

Надалі в міру розвитку системи міжнародного права і міжнародних відносин зростала і роль міжнародного судочинства. Як наслідок – зазнавав еволюції і суддівський статус. В результаті, вимога незалежності та неупередженості міжнародного суду та його членів міститься в установчих документах усіх без винятку нині діючих міжнародних судів, а «право кожної людини на справедливий і публічний розгляд його справи відповідним незалежним і безстороннім судом» передбачається в сучасних деклараціях і конвенціях, присвячених правам людини [2].

У розвиток Загальної декларації прав людини і Міжнародного пакту про громадянські і політичні права в 1985 р. були прийняті Основні принципи, що стосуються незалежності судових органів [3]. Дані принципи були сформульовані в цілях надання допомоги державам – членам ООН у реалізації завдання щодо забезпечення та розвитку незалежності судової влади і повинні враховуватися і дотримуватися державами в рамках їх національної правової системи. Надалі був прийнятий Бангалорський Міжнародний кодекс

поведінки суддів, відомий як Бангалорські принципи [4]. Зазначені принципи були прийняті в цілях забезпечення «компетентності, незалежності та неупередженості судових органів». У зазначених актах, тим не менш, не розкривається зміст поняття «незалежність», а також не уточнюється, як співвідноситься незалежність суду з близькими за значенням категоріями неупередженості і справедливості. У юридичній літературі були висловлені різні точки зору щодо співвідношення незалежності та неупередженості суду, а також справедливості судових рішень.

Так, існує думка, згідно з якою незалежність суду розглядається як засіб забезпечення його неупередженості. На думку польського вченого Павела С., принцип незалежності є основною гарантією неупередженого суддівського рішення. Принципу незалежності при такому розумінні кореспондує обов'язок судді бути неупередженим згідно присяги, яку він дає, вступаючи на посаду. У пункті 6 Основних принципів незалежності судових органів, прийнятих ООН в 1985 році вказується, що незалежність – це право судді, а неупередженість є його обов'язком, кореспондуючим даному праву.

Інші автори слідують по шляху ототожнення незалежності та неупередженості, розглядаючи останню як «змістовне значення» незалежності судової влади і суддів. Дана позиція не раз піддавалася обґрунтованій критиці. Дійсно, незалежність і неупередженість – взаємопов'язані, але не тотожні один одному поняття.

Неупередженість в загальному розумінні передбачає такий стан речей, при якому суддя не зацікавлений у результаті розгляду надійшовшої до нього справи. Зацікавленість судді може проявлятися по-різному. Зазвичай в юридичній літературі розрізняють пряму особисту і непряму особисту зацікавленість суддів. Під прямою зацікавленістю розуміють матеріальний або інший інтерес судді, який буде або може бути порушено у процесі судового розгляду; при непрямій особистій зацікавленості суддя, хоча безпосередньо не зацікавлений у результаті судового розгляду, але зацікавлені інші особи, небайдужі судді в силу родинних зв'язків, близьких відносин та інших подібних причин.

Якщо незалежність суду, пов'язана, насамперед, з чинниками організаційно-правового та інституційного характеру, то неупередженість визначається в тому числі внутрішніми спонуканнями судді. Неупередженість обумовлює ставлення судді до доводів сторін

і характеризує процес прийняття рішення, тобто його внутрішній стан, незалежність ж характеризує стан зовнішній.

Відповідно, від незалежності та неупередженості суддів в кінцевому підсумку залежить ефективність діяльності міжнародного судового органу. Як справедливо зазначав Менлі О. Хадсон, «якщо держави не будуть упевнені в неупередженості суду, якщо суд не буде мати достатньої незалежності, щоб застосовувати закон без страху, якщо він не буде звільнений від необхідності відшукувати компроміси між принципами і політичними вимогами моменту, – він не володітиме авторитетом, необхідним для ефективної судової діяльності, і не зможе успішно здійснювати свою функцію».

Джерела:

1. Камаровский Л. Л. О международном суде / Л. А. Камаровский; отв. ред. Шестаков. – М.: Зерцало, 2007. – С.423.
2. Всеобщая декларация прав человека от 10 декабря 1948 г. // Международное право в документах., М., 1982; Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод от 4 ноября 1950 г.// Справоч. прав. система «Консультант-плюс»; Международный пакт о гражданских и политических правах от 16.12.1966 г. // Бюллетень Верховного Суда РФ, № 12. 1994 г.
3. Основные принципы, касающиеся независимости судебных органов (приняты в сентябре 1985 года в Милане VII Конгрессом ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, одобрены резолюциями Генеральной Ассамблеи ООН от 29 ноября 1985 года № 40/32 и от 13 декабря 1985 года № 40/136) – Электронный ресурс, – Режим доступа: <http://www.hri.ru/docs/?content=doc&id=55> (2009. 14 мая).
4. Резолюция 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи от 15.02.2006 г. // Официальный сайт ООН. – Электронный ресурс, – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/document/ecosoc/2006/r2006-23.pdf> (2009. 14 мая).